

УДК 340.1

ПРОБЛЕМА ДІЯЛЬНОСТІ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ В ІСТОРИКО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ

Любомир ІЛИН,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

SUMMARY

The article analyzes scientific research, which reveals the legal principles of the organization and activities of the Galician Regional Sejm (1861–1914). The author's approach to periodization of basic scientific researches is offered. There are three key stages: "autonomous", studies of Galician historians and lawyers of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries and the interwar twentieth century; the Soviet period; modern. Available scientific researches allow to assert that special attention to normative activity in the walls of the regional Sejm was not given. The main attention of scientists is attached to the constitutional and legal position of Galicia within the Hapsburg Empire. Among the foreign scientific studies worthy of attention are works of Polish historians and lawyers.

Key words: Galician Sejm, sejm representation, normative activity, historical-legal research, legal status, Austro-Hungarian Empire.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснюється аналіз наукових досліджень, що розкривають правові засади організації та діяльності Галицького крайового сейму (1861–1914 рр.). Пропонується авторський підхід до періодизації основних наукових досліджень. Виділяються три ключові етапи: «автономічний», дослідження галицьких істориків та правників другої половини XIX – початку XX ст. та міжвоєнне двадцятиріччя; радянський період; сучасний. Наявні наукові дослідження дозволяють стверджувати, що спеціальної уваги нормотворчій діяльності в стінах крайового сейму не приділялося. Основна увага науковців прикута до конституційно-правового становища Галичини у складі імперії Габсбургів. Серед іноземних наукових досліджень вартими уваги є праці польських істориків та правників.

Ключові слова: Галицький сейм, сеймове представництво, нормотворча діяльність, історико-правове дослідження, правове становище, Австро-Угорська імперія.

Постановка проблеми. Активні трансформаційні зміни, що відбуваються в українському суспільстві і державі, покликані забезпечити гармонійний та успішний розвиток держави і сформувати державні інституції, діяльність яких не викликала б гострого суспільного спротиву. Одна з таких інституцій, що є об'єктом постійної уваги суспільства, – це парламент як найвищий законодавчий орган. Чинна Верховна Рада України є формальною правонаступницею Верховної Ради УРСР, хоча правове поле її функціонування відповідає західним демократичним цінностям. Однак українська традиція парламентаризму значно більша, ніж радянська епоха та період незалежності. Якщо говорити про парламент як законодавчу інституцію з основними атрибутами представницької виборності та нормотворчості, то українці були залучені до роботи такого органу ще у XIX ст.

Власне, конституційні перетворення 60–70-х рр. XIX ст. в імперії Габсбургів відіграли значну роль в історії краю, сприяли демократизації суспільних відносин. Місцеві українці в результаті реформ, з одного боку, отримали змогу вільно розвивати свій національний рух, не зазнаючи урядових репресій і орієнтуючись на політично сильніші народи. Галицький крайовий сейм, що розпочав діяльність 1861 р., став центром політичного життя провінції, а нормотворча діяльність у його стінах супроводжувалася не тільки польсько-українським політичним протистоянням, а й боротьбою в середині українського політикуму, який у такий спосіб еволюціонував і набув партійного оформлення у 1890-х роках.

Актуальність теми. Значимість вивчення стану історико-правового дослідження діяльності Галицького крайового сейму обумовлена кількома причинами. По-пер-

ше, через територіальну приналежність сейму (українські провінції Австро-Угорщини з центром у Львові – Л.І.) він не вивчався у контексті дослідження українського парламентаризму. По-друге, основну увагу діяльності сейму приділяли історики, вивчаючи його в контексті розвитку українсько-польських відносин та еволюції українського національного руху другої половини XIX – початку XX ст. По-третє, робота крайового сейму формувалася на значному масиві нормативно-правових і конституційних актів імперії Габсбургів, а нормотворча діяльність послів, хоч і мала обмежений характер, здійснювала вагомий вплив на внутрішнє життя провінції. По-четверте, вся робота сейму стенографувалася, прийняті закони і розпорядження публікувалися окремими виданнями, а санкціоновані імператором закони отримували державне визнання. Дослідження саме цього аспекту роботи крайового представницького органу є цікавим для правників, спеціалістів із правничої термінології та юридичної техніки, що дозволить вивчити не тільки місце сейму в системі національного парламентаризму, а й дослідити еволюцію української правової думки і правової культури.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є систематизація та аналіз історико-правових досліджень, що стосуються процесу формування, діяльності Галицького крайового сейму та довколасеймової боротьби, яка виступала каталізатором українського руху, сприяла його політизації та формуванню концепції національної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні дослідники свідомо відмовляються від застарілих штамів, що панували в радянській науці стосовно історико-правового розвитку Галичини XIX ст. Історія парламентаризму в цьому контексті зайняла одне з провідних місць.

В історіографічній спадщині Галицького сейму, зважаючи на хронологічний принцип, можна виділити кілька етапів: «автономічний», дослідження галицьких істориків та правників другої половини XIX – початку XX ст. та міжвоєнне двадцятиріччя; радянський період; сучасний. Особливої уваги заслуговують наукові доробки іноземних науковців, насамперед, польських, які на відміну від українців розглядають Галицький сейм як невід’ємну складову національної парламентської традиції. До того ж систематизацію наукових доробків слід здійснювати і за тематичним спрямуванням.

Так, на першому етапі домінували дослідження, в яких діяльність сейму розглядалася в контексті особливостей суспільно-політичного життя краю, застосування імперського та крайового законодавства. В той час побачили світ наукові розвідки провідних громадсько-політичних діячів Галичини другої половини XIX – початку XX ст. С. Качали, М. Антоневича, Ф. Свистуна, О. Терлецького, М. Лозинського, а також фахових правників С. Дністрянського, К. Левицького та ін., які розглядають широке коло проблем, що тією чи іншою мірою відображали роботу сейму. Цінність названих досліджень у тому, що вони були написані з погляду безпосередніх очевидців та учасників подій, відображали ставлення громадськості до політичних процесів у Галичині другої половини XIX ст.

За сучасною теоретико-методологічною спеціалізацією, згадані праці можна кваліфікувати як політологічні, оскільки у них давалася оцінка тогочасної політичної ситуації, характеризувалися основні політичні, національні та культурні вимоги українців, а також зміст українсько-польського політичного протистояння. Так, наприклад, у праці посла сейму С. Качали «Політика поляків з погляду Русі», що вийшла друком 1879 р. у Львові, основний акцент робився на засудженні політики колонізації Галичини протягом 60–70-х рр. XIX ст. [1]. На жаль, автор не здійснив спробу аналізу імперського законодавства, що сприяло такій політиці. Інший тогочасний автор М. Антоневич наприкінці XIX ст. опублікував ряд праць, у яких звернув увагу на політичне життя Галичини другої половини XIX ст., розкрив програмні засади національного руху українців. Так, у статті «Наше нынѣшное положенье» М. Антоневич висвітлює передумови і суть мовно-правових суперечок між народовцями та русофілами на сеймовій арені [2], а як прихильник русофільських, панрусських ідей у своїй черговій праці «Галицкая-русская политика. Записки посла д-ра Ник. Антоневича» (1907 р.) піддав критиці угодський внесок Ю. Лаврівського [3, с. 61].

Аналіз конституційних перетворень 1860–1870-х рр. в імперії Габсбургів, діяльність Галицького крайового сейму займала чільне місце в науковій спадщині Ф. Свистуна. Особливої уваги заслуговує друга частина його праці «Прикарпатская Русь подъ владѣніемъ Австріи. Часть вторая (1850–1895)» (1896 р.), у якій проаналізовано конституційні акти 1861 р., указано на їх недосконалість, визначено механізм виборів до сейму на становій основі [4, с. 216–217].

Першим дослідником, що звернув спеціальну увагу на діяльність українського сеймового представництва в Галичині, став Кость Левицький – автор ґрунтовної монографії «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів», яка вийшла в двох частинах у Львові в 1926 р. У ній було вміщено численний фактологічний матеріал, світліни відомих політичних діячів, зроблено ґрунтовний аналіз суспільно-політичного життя. Можна погодитися з висновком К. Левицького, що сейм був центром політичного життя Галичини [5, с. 26]. На жаль, К. Левицький був чи не єдиним українським дослідником у Галичині, який зосередив спеціальну увагу на дослідженні парламентської традиції галицьких українців.

Що стосується іноземних досліджень, то протягом першого етапу, Галицький сейм став об’єктом посиленого наукового інтересу польських науковців, які вважали його невід’ємною складовою історії польського парламентаризму. Праці поляків Я. Тжецьєського, М. Страшевського, В. Фельдмана, Л. Василевського та інших були присвячені характеристичі польських сеймових політичних угруповань та практичній діяльності сейму, тоді як діяльність українського сеймового представництва залишилася поза їх увагою [6, с. 341].

Отже, характерною рисою наукових досліджень кінця XIX ст. – початку XX ст. була зацікавленість процесами національно-культурного відродження, тоді як діяльність сейму розкривалася побіжно. Тогочасні дослідження цінні для сучасних науковців тим, що містять свідчення очевидців та безпосередніх учасників описуваних подій, розкривають рівень суспільної свідомості та політичну активність населення.

В історіографії радянського періоду правовий розвиток Галичини у складі імперії Габсбургів розглядався крізь призму вузьокласового підходу. З огляду на ідеологічні стереотипи, сеймовій проблематиці не було приділено належної уваги. Своєрідним винятком із цього правила були праці львівського дослідника В. Кульчицького, який звернув увагу на правовий статус краю в складі імперії Габсбургів, основи функціонування Галицького сейму, охарактеризував особливості виборчого законодавства. У 1958 р. ним було видано першу працю «Галицький крайовий сейм – зняряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914 рр.)», присвячену сеймовій проблематиці, яка закономірно мала ідеологічне наповнення [7]. У виданій 1965 р. монографії «Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.)» він зробив аналіз конституційних законів імперії Габсбургів, що регламентували діяльність сейму. Це була перша праця, присвячена висвітленню історико-правових норм парламентаризму в Галичині, діяльності Крайового сейму [8]. В інших працях він ґрунтовно дослідив особливості правового становища Галичини у складі Австрійської імперії [9; с. 10]. Написані на вагомому джерельному матеріалі, праці В. Кульчицького не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Комуністичний режим позначився також і на наукових дослідженнях польських науковців 1970–1980-х років. Однак зменшення ідеологічного тиску сприяло появі в 1970-х рр. праць С. Гродзіцького та Є. Зради, в яких порушувалося питання діяльності Галицького сейму. Предметом наукових зацікавлень польських дослідників стали окремі аспекти роботи сейму, виборчі кампанії, політика сеймових політичних угруповань, проблеми польсько-українських взаємин тощо. У 1975 р. вийшла друком перша стаття С. Гродзіцького «Галицький сейм: стан вивчення і напрями подальших досліджень», що заклала основи для польських науковців щодо вивчення історії галицького парламентаризму. У 1976 р. вийшла його монографія «У королівстві Галичини і Володимирії», в якій стверджувалося, що основою куріальної системи виборів до Крайового сейму була так звана «засада репрезентації інтересів», що гарантувала політичне домінування польських магнатів та шляхти [11, с. 220]. Усі попередні дослідження С. Гродзіцького були узагальнені у фундаментальній монографії «Галицький Крайовий сейм 1861–1914», що вийшла у Кракові 1993 р. Однак автор звернув більшу увагу на політико-правовий аспект, ніж на практичну діяльність найвищого представницького органу в краї. С. Гродзіцький виробив структуру дослідження історії парламентаризму в Галичині. На основі широкого кола джерел він проаналізував правовий статус сейму, його місце в системі місцевого самоуправ-

ління. Дослідник провів паралель між Становим і Крайовим сеймами [12, s. 13]. Особливе місце в дослідженнях займало виборче право та характеристика навколівборчої боротьби.

Інші польські науковці, як-от Є. Здрада, досліджували особливості організації виборчих кампаній до сейму. Є. Здрада розкрив роль центральних і місцевих передвиборчих комітетів, механізм підготовки до виборів, формування списку кандидатів, передвиборчих зборів і дискусій [13; с. 14]. Одночасно вчений категорично заперечив масові факти зловживань і махінацій з боку поляків напередодні та під час виборів до сейму [13, s. 94].

Отже, радянський період в історіографії через ідеологічну заангажованість позначився послабленням інтересу до політичної історії Галичини XIX ст. загалом і крайового сейму зокрема, що пояснювалося свідомим акцентуванням уваги дослідників на соціально-економічному аспекті, класовій боротьбі. Однак з'явилися окремі праці, які продовжили вивчення національно-політичних рухів галицьких українців другої половини XIX ст., а також аналізували характер і наслідки конституційних перетворень 1860–1870-х рр.

Зі здобуттям Україною незалежності з'явилася можливість для об'єктивного й неупередженого вивчення політичної діяльності галицьких українців в австрійській період. У середині 1990-х рр. вийшли друком перші статті, присвячені Галицькому сейму, що висвітлювали окремі аспекти його діяльності. Характеризуючи дослідження сучасних науковців, їх слід чітко розділити на праці історичного та правового спрямування. Так, заслугою українських істориків О. Аркуші, Т. Батенка, М. Мудрого, І. Чорновола та ін. є звернення суспільної уваги на проблему діяльності Галицького сейму, розкриття особливостей передвиборчої боротьби та українсько-польського протистояння, що проявлялося у національній, культурній, соціальній та політичній сферах. Зокрема, О. Аркуша однією із перших захистила дисертаційну роботу про діяльність українського сеймового представництва в 1889–1901 рр. [15], відображену у відповідній монографії [16]. О. Аркуша запропонувала власну періодизацію історії українського сеймового представництва в Галичині, виділила вісім етапів у роботі Галицького сейму: 1) 1861–1867 рр.; 2) 1867–1873 рр.; 3) 1873–1883 рр.; 4) 1883–1889 рр.; 5) 1889–1895 рр.; 6) 1895–1900 рр.; 7) 1901–1908 рр.; 8) 1908–1914 рр. [248, с. 14]. В іншій публікації період з 1861 по 1873 рр. було об'єднано в один етап [17, с. 69].

Запропонована О. Аркушею періодизація є логічною, відображає динаміку розвитку українського сеймового представництва і політичне становище Австро-Угорської імперії у другій половині XIX – початку XX ст.

Відомим дослідником історії національного руху, українсько-польських стосунків у Галичині в XIX ст., включаючи діяльність сейму, є М. Мудрий. Він приділив увагу українському сеймовому представництву, вважав боротьбу за розширення крайової автономії основним змістом діяльності сейму протягом 60–70-х рр. XIX ст. Автор виокремив два основні аспекти цієї проблеми: «1) розширення прав Галицького сейму як представницького органу краю безвідносно до його національного складу; 2) боротьба за пріоритет у розв'язанні національних проблем краю» [18, с. 55]. М. Мудрий підняв важливу та малодосліджену проблему – українське представництво в системі польських політичних клубів. У статті «Національні дилеми в Галицькому Крайовому сеймі (на прикладі послів формації *gente Rutheni natione Poloni*)» аналізується розуміння галицькими українцями своєрідного свідомісного стереотипу «русин польської народності» [19].

Вагомий вклад у дослідження історії парламентаризму в Галичині зробив ще один львівський історик І. Чорновол.

Він є автором монографій, «Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 рр.» [20] та «199 депутатів Галицького сейму» [21]. У своїх працях він звернув увагу на найважливіші аспекти політичної діяльності галицьких українців – бюджетні та освітні дебати. Важливий акцент у дослідженнях І. Чорновола зроблено на нечисленних фактах українсько-польського порозуміння на сеймовій арені: угодовську акцію Ю. Лаврівського 1869–1871 рр. та політику «нової ери» в першій половині 1890-х рр., яку автор справедливо вважав «найгучнішою спробою польсько-українського порозуміння» [22, с. 228]. Діяльність українського сеймового представництва І. Чорновол спробував висвітлити через аналіз польських та українських політичних доктрин 70–90-х років XIX ст. [23]. Порівнюючи політичні доктрини, дослідник намагався з'ясувати основні причини українсько-польського протистояння на сеймовій арені.

Дослідником виборчих кампаній до Галицького сейму є Т. Батенко, об'єктом досліджень якого стали сеймові виборчі кампанії 1861 та 1867 рр. Він вдало охарактеризував основи виборчого права, вказавши на його безпосередній зв'язок зі зловживаннями місцевої адміністрації, проаналізував результати виборчих кампаній другої половини XIX ст. для галицьких українців [24]. Автор звернув увагу на недосконалість виборчого законодавства, боротьбу українського населення за виборчу реформу.

Вартими уваги є також дослідження Ю. Плекана, який вивчав досвід парламентської діяльності українців у стінах імперського парламенту та Галицького сейму [25]. Він акцентує увагу на позитивних наслідках упровадження конституційних реформ і можливості залучення селянства до активної політичної діяльності, оскільки більшість українських парламентських і сеймових послів перших каденцій були селянами або священниками.

Що стосується українських істориків права, то серед них тематика діяльності крайового сейму тільки набуває актуальності. Це зумовлено тим, що вивчення досвіду правотворення актуальне з огляду на процеси євроінтеграції (Галицький сейм був прикладом ефективного впровадження австрійської системи права та включення нашої держави до романо-германської правової сім'ї – Л.І.). З іншого боку, національна традиція парламентаризму розглядається в контексті становлення української держави та рецепції норм австрійського права.

За роки незалежності в Україні було здійснено тільки одне дисертаційне дослідження, що стосувалося правових основ організації та діяльності Галицького крайового сейму [26]. Автор роботи, О. Мікула, на основі широкого кола джерел нормативно-правового характеру розкрила основні засади діяльності найвищого представницького органу в Галичині. Значну увагу приділила компетенції, національному складу та основним напрямкам роботи сейму. Однак не можна погодитися з тезою дослідниці, що сейм мав «антинародну сутність», призвів до зубожіння народних мас [27, с. 130]. На наш погляд, сейм антинародним не міг бути за своєю природою. За тодішнім законодавством, селяни претендували на 46% усіх мандатів, а проблема участі селянства в політичному житті Галичини є предметом окремого наукового дослідження.

Особливості правового розвитку західноукраїнських земель у XIX – на початку XX ст. стали об'єктом наукових досліджень львівського професора Б. Тищика, який у цілому ряді праць прослідкував динаміку правового становища українських земель у складі Австрійської та Австро-Угорської імперії [28; 29; 30].

Окремі впровадження норм австрійського цивільного та кримінального права в Галичині XIX ст. досліджував І. Бойко. Характеризуючи правове становище Галичини досліджуваного періоду, він приходять до слушного висновку, що

край перетворився на так званий «законодавчий полігон», де австрійські правники випробовували на практиці норми кримінального і цивільного законодавства [31, с. 8].

Чимало українських науковців звертають увагу на загальне становлення системи парламентаризму, зокрема і в Галичині. Так, С. Кондратюк вивчає формування та правові засади системи місцевого самоврядування в Галичині в умовах конституційних реформ імперії Габсбургів та впровадження парламентських механізмів у законодавчу практику [32; 33].

Вартими уваги є наукові пошуки української дослідниці А. Баран, яка в цілому ряді праць [34; 35] вивчала досвід парламентської діяльності українців другої половини XIX ст., робота крайового сейму розглядалася в контексті парламентських виборів та діяльності українського парламентського представництва.

У працях В. Журавського [36] та Б. Максимця [37] діяльність Галицького сейму розглядається у загальній концепції становлення українського парламентаризму, однак нормотворчої діяльності у його стінах не приділено належної уваги.

Отже, в українській історичній та історико-правовій науці, впродовж останнього часу активно досліджуються особливості правового становища Галичини у складі імперії Габсбургів, сеймова проблематика хоча і привертає увагу дослідників, однак, на нашу думку, є недостатньою для повноцінного розуміння особливостей нормотворчої діяльності депутатів сейму.

Сучасні іноземні дослідження, за винятком польських, також не стосуються безпосередньо діяльності Галицького сейму. Свої наукові пошуки продовжує С. Гродзиський, який у праці «Галицькі студії» (2007 рік) [38] розкрив діяльність крайового сейму в контексті політико-правового статусу Галичини в імперії Габсбургів. С. Гродзиський указав на існування в Галичині традицій парламентаризму, пов'язав крайовий сейм зі становим і виокремив три етапи функціонування парламентаризму в Галичині: 1775–1790, 1817–1845, 1861–1914 рр. [38, с. 271].

Цінною з наукового погляду є праця Я. Мокляка, який аналізує діяльність українського сеймового представництва в мовній, культурній та освітній сфері [39]. Однак згадані питання аналізуються в контексті українсько-польських політичних дискусій, а також особливостей соціально-економічного розвитку Галичини у XIX ст.

Вагомим дослідженням, що розкриває процес запровадження конституційного ладу та з'ясує особливості суспільно-політичних відносин в Галичині протягом XIX ст., є праця В. Бондури [40]. Цінний фактичний матеріал подається також у монографіях Д. Маціяка та Ч. Патрача. Перший, досліджуючи «нову еру» 1890 р., у загальних рисах охарактеризував діяльність сейму в 1870-х рр., особливу увагу звернувши на угодовську акцію Ю. Лаврівського – А. Сапеги [41, с. 73–92]. Водночас Ч. Патрач розкрив українсько-польські сеймові стосунки другої половини XIX ст. [42]. Дослідник ґрунтовно охарактеризував український політичний рух, порівняв діяльність народолюбів і москвофілів та їх стосунки з поляками на сеймовій арені, а також з'ясував причини невдачі угодовської акції 1869–1871 рр. [42, с. 32–34].

Перші десятиліття конституційної епохи імперії Габсбургів стали об'єктом наукових пошуків молодого польського науковця К. Карольчака. Він визначив головні сеймові дискусії в трикутнику «українці – поляки – євреї». Сейм для українського представництва, на думку дослідника, був ареною політичної боротьби за розширення національних прав та пробудження національної самосвідомості. На відміну від поляків, які наголошували на «історичному принципі», багатовіковий спільній історії в часи

Речі Посполитої, українці акцентували увагу на етнічній самобутності, що було визначальним у міжнародних взаєминах у Галичині другої половини XIX – початку XX ст. [43, с. 41].

Отже, іноземна історико-правова наука, зокрема польська, нагромадила значний матеріал з історії Галицького крайового сейму. Однозначність у підходах і висвітленні діяльності польського сеймового представництва та ролі сейму в польському національно-політичному відродженні демонструють нам цінність цієї проблематики. Характерною рисою досліджень польських науковців є акцентування уваги на польському політичному чинникові, що був домінуючим у Галичині в другій половині XIX ст.

Висновки. Отже, проблема діяльності Галицького сейму є порівняно новою для української історико-правової науки. Серед наукових досліджень цієї проблематики можна чітко виокремити три етапи: «автономічний», дослідження галицьких істориків та правників другої половини XIX – початку XX ст. і міжвоєнне двадцятиріччя; радянський період; сучасний. Характерною рисою усіх наукових напрацювань українських істориків та правників є акцентування уваги на особливостях конституційного ладу імперії Габсбургів і відповідного правового становища українського населення Галичини.

Можна констатувати, що нормотворча діяльність у стінах Галицького сейму не стала об'єктом окремого наукового дослідження, а наявні наукові праці розкривають діяльність найвищого представницького органу краю опосередковано.

Список використаної літератури:

1. Kaczala S. Polityka Polaków względem Rusi / S. Kaczala. – Lwów : nakładem autora, 1879. – 369 s.
2. Антоневиц М. Наше нынѣшное положеніе / М. Антоневиц. – Львів, 1907. – Ч. 1. – 63 с.
3. Антоневиц М. Галицкая-русская политика. Записки посла д-ра Ник. Антоновича / Микола Антоневиц. – Львов, 1891. – 112 с.
4. Спильнунъ Ф. И. Прикарпатская Русь подъ владѣніемъ Австріи / Изданіе О.А. Маркова. – Львовъ : Типографія Ставропигійского Института. – 1895–1896. Часть вторая. (1850–1895). – 1896. – 744 с.
5. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів. В II томах / К. Левицький. – Львів, 1926., Т. 1. – 423 с.
6. Аркуша О. Галицький сейм у висвітленні сучасної польської історіографії / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Вип. 9: Істор. студії на пошану Феодосія Стебля. – Львів, 2001. – С. 339–369.
7. Кульчицький В. Галицький крайовий сейм – знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914 рр.) / В. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. Випуск 4. – Львів, 1958. – С. 5–19.
8. Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.) / В.С. Кульчицький. – Львів, 1966. – 68 с.
9. Кульчицький В.С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування / В.С. Кульчицький // Проблеми правознавства. – Л., 1971. – Вип. 19.
10. Кульчицький В. Утворення коронного краю Галичини в складі Австрії / В. Кульчицький // Проблеми правознавства. – К., 1969. – Вип. 13. – С. 14–21.
11. Grodziski S. W krolewstwie Galicji i Lodomerii / S. Grodziski. – Kraków, 1976. – 365 s.
12. Grodziski S. Sejm Krajowy galicyjski 1861–1914 / S. Grodziski. – Warszawa, 1993. – Т. I–II.

13. Zdrada J. Galicyjskie wybory sejmowe i parlamentarne w latach 1861–1889 / J. Zdrada // Rocznik Biblioteki PAN w Krakowi, 1963. – S. 39–96.
14. Zdrada J. Galicyjskie wybory sejmowe i parlamentarne w latach 1861 – 1889 / J. Zdrada // Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk. Rok XIX, 1973. – S. 229–256.
15. Аркуша О.Г. Українське представництво в Галицькому сеймі (1889–1901 рр.): автореферат дис. ... канд. іст. наук.: спец. 07.00.01 / О.Г. Аркуша – Львів, 1997. – 28 с.
16. Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. / О. Аркуша / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1996. – 173 с.
17. Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / О. Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиція. – Львів, 2000. – С. 68–91.
18. Мудрий М. Проблема автономії Галичини в діяльності Галицького Крайового сейму (кінець 60-х – початок 70-х років XIX ст.) / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 3. – Львів, 1995. – С. 47–56.
19. Mudryi M. Dylematy narodowosciowe w Sejmie Krajowym galicyjskim (na przykladzie poslow formacji gente Rutheni natione Poloni) / M. Mudryi // Ukrainskie tradycje parlamentarne, XIX – XXI wiek; Pod red. Jaroslawa Moklaka. – Kraków: Wydawnictwo Historia Jagellonica, 2006. – S. 59–94.
20. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 рр. / І. Чорновол. – Львів, 2000. – 270 с.
21. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / І. Чорновол. – Львів, 2010. – 224 с.
22. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / І. Чорновол. – Львів, 2000. – 247 с.
23. Чорновол І. Польські та українські політичні доктрини 70–90-х років XIX ст.: порівняльний аналіз (генеза співпраці польської націонал-демократії з українцями) / І. Чорновол // Україна модерна. – Львів: держ. ун-т ім. І.Франка, Ін-т іст. досліджень, Ч. 2–3. – Львів, 1999. – С. 103–121.
24. Батенко Т. До історії формувань виборчої системи в Галичині / Т. Батенко // Республіканець. – 1994. – № 3–4. – С. 35–39.
25. Плекан Ю.В. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918): довідник / Ю.В. Плекан. – Івано-Франківськ: Видавель Третяк І.Я., 2012. – 138 с.
26. Мікула О.І. Правові основи організації і діяльності Галицького крайового сейму (1861–1918рр.): автореферат дис. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О.І. Мікула. – Львів, 2005. – 24 с.
27. Мікула О. Антинародна сутність Галицького крайового сейму / О. Мікула // Право України, 2003. – № 1. – С. 130–133.
28. Тищик Б.Й. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. – 1918 р.): навч. посібник / Б.Й. Тищик. – Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. – 80 с.
29. Історія держави і права України / [В.С. Кульчицький, М.І. Настюк, Б.Й. Тищик]. – Львів: Світ, 1996. – 296 с.
30. Бойко І.Й. Історія держави і права України: академічний курс: підручник / Б.Й. Тищик, І.Й. Бойко. – К.: ін Юре, 2015. – 808 с.
31. Бойко І.Й. Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині: деякі дискусійні питання / І.Й. Бойко // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 3. – С. 8–11.
32. Кондратюк С. Місцеве самоврядування на західноукраїнських землях як джерело українського парламентаризму: історико-правовий аспект / С. Кондратюк // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 2(14). – С. 89–99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_2\(14\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_2(14)_11).
33. Кондратюк С. Розвиток доктрини українського парламентаризму в Галичині у складі Австро-Угорщини / С. Кондратюк. // Науковий Вісник Льв. ДУВС. – 2008. – № 2. – С. 70–80.
34. Баран А.В. Діяльність депутатів-українців в австрійському парламенті (1897–1918 рр.): історико-правове дослідження: дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / А.В. Баран; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2013. – 229 с.
35. Баран А.В. Правовые основы деятельности парламента Габсбургской монархии (1848–1918 гг.) / А.В. Баран // Закон и жизнь: Междун. практ. правов. журн. – 2013. – № 8/2 (260). – С.11–14.
36. Журавський В. Розвиток доктрини українського парламентаризму в XIX – на початку XX ст. / В. Журавський // ПУ. – 2001. – № 5. – С. 37–41.
37. Максимець Б. Історія становлення інституту парламентаризму в Україні / Б. Максимець // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2009. – Вип. 3. – С. 202–208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_3_26.
38. Grodziski S. Studia Galicyjskie. Rozprawy i przyczynki do historii ustroju Galicji / S. Grodziski – Kraków, 2007. – 501 s.
39. Moklak J. W walce o tożsamości Ukraińców. Zagodnienie języka wykładowego w szkołach ludowych i średnich w pracach galicyjskiego Sejmu Krajowego 1866–1892 / J. Moklak – Kraków, 2004.
40. Bondyra W. Reprezentacja sejmowa Rusi Czerwonej w czasach saskich / W. Bondyra – Lublin: Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005. – 230 s.
41. Maciak D. Próba porozumienia polsko-ukrainskiego w Galicji w latach 1888–1895 / D. Maciak. – Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2006. – 407 s.
42. Partacz C. Od Badeniego do potockiego. Stosunki polsko-ukrainskie w Galicji w latach 1888-1908 / C. Partacz. – Toruń: Marszałek, 1997. – 276 s.
43. Karolczak K. Sprawy narodowościowe w Galicyjskim Sejmie Krajowym w latach 1861–1873 / K. Karolczak // Galicyjskie dylematy. Zbiór sprawopodred. K. Karolczaka i H. W. Żalińskiego. – Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1994. – S. 31–49.